

Рік XI.

Р. 1902 кн. I.

Т. XLV.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

XI Jahrgang.

1902, I B.

B. XLV.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 26/II. 1902 с. с.

Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва?

Критично-історична розвідка

М. Грушевського.

Як відомо, до нас дійшло велике число ріжних надань з іменем князя Льва Даниловича. Тепер їх відомо близько двадцять *in extenso* (не рахуючи звісток про такі грамоти, яких не маємо)¹⁾. Ні одної не маємо в оригіналі, а тільки в потвердженнях і облятах більше або менше пізніх, починаючи від XV в. Сі Львові грамоти, що все виринали від часу до часу, і то в великім числі, викликали ріжні сумніви вже у польського правительства; принаймні, при ревізії прав 1564 р. депутати висловили ріжні непевности що до них, і їх справа дискутувала ся на соймі 1564 р., відіслана була на сойм 1565, бо в сій справі показала ся піеіака гоґніса, знову відложена, і тільки на соймі 1569 р. порішена була на користь сих грамот²⁾; а хоч з рішення виходило-б, що спори обертали ся головно коло того, чи надання Льва правосильні, себ-то чи дають на означені в них

¹⁾ В останнє повний катальог сих грамот спробував дати д. Линиченко: „Суспільні верстви Галицької Руси“ с. 54—7 (руськ. переклад), але й тут вони не всі ще.

²⁾ В ревізії прав 1564 р. читаємо нпр. на однім місці таку замітку: *Confirmacia listhu Leonis ducis opisania granicz, isz ieszcze nigdi nie byla similis, okolo listow Leonis ducis y ynnich xziązath ruskich, iesli maią isz, poniewass po nich ziem Ruskich mieczem dostano, — do krola i. m. На иньшій місці: listh dobry, stari, quatenus in usu, a wsakze iednak pothem vznania o takowych liscziech od xziązecia Lwa do drugiego seymu krol i. m. odlozil; zgadzalo sie iednak przy takich liscziech*

маєности права відповідні супроти постанов екзекуції, але нема сумніву, що саме питання се викликало велике число сих грамот та часто непевні обставини їх появи; маємо зрештою й виразні звістки, що і в зверхнім вигляді грамот будили сумніви ріжні річи¹⁾. Зміст, при браку відповідних відомостей з руської історії й археографії в королівській канцелярії, ледви чи будив там особливі сумніви. За те для новітших дослідників, обізнаних з староруськими пам'ятками, грубі недорічності Львових грамот були аж занадто ясні. Вже Карамзін, маючи лише одну Львову грамоту (галицькій катедрі), не вагався признати її фальсіфікатом (II пр. 203). Зубрицький, хоч в своїй Критико-историческій повѣсти Червонной Руси признавав Львові грамоти автентичними (с. 72), з'ігнорував їх зовсім в своїй пізнійшій Історії, а А. Петрушевич в одній з своїх ранніх праць, перейшовши всі звісні йому грамоти кн. Льва (числом 10), всі за порядком признав фальсіфікатами²⁾.

Але не легко зовсім викинути з поміж джерел таку цінну річ як грамоти руського князя XIII в., і зовсім природно, коли той або иньший дослідник задавав питання — чи з половиною разом не викинено й здорове зерно, чи поміж фальсіфікатами з іменем Льва нема й справді автентичних грамот сього князя? Се тим більше, що звістки про Львові грамоти, предложені руськими боярами польським королям, починають ся від самого початку польських часів, від Казимира В. (маємо такі звістки з рр. 1360—1)³⁾; невже й тоді фальсіфікували ся грамоти з іменем Льва?

І от супроти сих принад і вказівок, бачимо, то той то сей учений пробує оборонити ту або иньшу грамоту Льва, признати її автентичною.

---

revisiei panom niemalo, zeby takie byly dobre, ktore maja pieczenczi z zubem. — Лит. Метрика IV. В. кн. 8 л. 98 об. і 148 об. Про сеймові дебати — Volum. legum II с. 47 і 65, рішення звучить так: O sądzeniu starych listów Lwa, Świdrygała y innych xiążąt, których kognicya na ten seym była odłożona, tak cum ordinibus regni naleźliśmy: iż ktoźkolwiek za listy temi iest in possessione bonorum quorumcunque, przy niey ma bydź zachowan perpetue et in aevum iuxta tenorem earundem literarum.

¹⁾ Див. вище замітку депутатів, що автентичними треба уважати тільки такі грамоти, які мають печать „з зубом“ (пор. нижше Грамоти на Гордию і Кільчачі). Значінне сих слів лишаєть ся неясним.

²⁾ Галицькій историч. сборникъ II с. 84 і далі.

³⁾ Єсть і старша: грамота Казимира 1352 р., де він згадує про ґрунти надані Львом львівському війту Бертольд, але та сюди не належить.

Найбільше оборонців мала коротенька грамота Льва на Добаневичі. Се найстарша копія з усіх Львових грамот: маємо її облятовану в львівських гродських книгах під р. 1443; подаю її, справивши по оригіналу численні похибки видання (в Akta grodzkie i ziemskie т. I):

А се листъ княз(а) Ильвовъ на Добаневичѣ. А се я князь Левъ вызвали есмы с Литовьскоѣ землѣ два братѣньця Тутенія а Монтеѣка, дал(и) есмы ѣма оу Перемышкоѣ волость село Добаневичъ и съ землею, и съ сѣнцожитими, и съ гаѣ, и съ дубровами, и с рѣкою, и ставом, и с потоки, и с криницями, со усѣми поборы, и с винам(и), и съ головинитством, и серпом, и с косам(и), и с млином, со усѣми ужитки, какъ есмы сам держалъ. А дал есмъ ѣмъ у вѣк и дѣтем ѣхъ и унучятом ѣхъ и праунучятом ѣхъ; не надобѣ уступати ся на мое слово ником(у), а кто ся уступит, тотъ увѣдасть ся со мною перед Быгомъ.

Її одну з Львових грамот видано в Akta grodzkie i ziemskie, пок. Анатоль Левіцкій для неї одної робив виїмок з Львових фальсифікатів¹⁾, за автентичністю її заявили ся й новіші дослідники — розумію проф. Линниченка в його спеціальних працях про Галичину XIV—XV вв.²⁾

В останній своїй праці про Галичину сей дослідник уважає автентичними ще дві грамоти Льва, вписані в ревізії прав 1564 р. Одна з них була предложена до ревізії в потвердженню Житимонта-Августа з р. 1557, в латинській транскрипції, і звучить так:

Hordinski.

Hordinie et Dorozewo.

Sigismundus Augustus, Dei gratia rex Poloniae etc. Significamus etc., exhibitas esse nobis literas pargameneas illustris Leonis ducis Russiae, titulo et sigillo eius dentali solito munitas, nec corruptas, nec aliqua in parte suspectas, donationem villarum Hordynie et Dorozewo in districtu Samboriensi sittarum in se continentes, rutheno idiomate scriptas, quae quidem literae polonicae redditae sic habent:

Ia knyass Lew wezwali iesmo z Litewskoie zyemly Stephana Lizda y dali esmo iemu w Samborskiej wolosthy selo Hordinye, a druhoie Dorozewo ze wssymi wsith[k]y, y ziemlyeiu, y syenziathmy, y z dubrowamy, y z liessamy, z bortnici, s soczem, z rekamy, zo mlynom, z ozierom, s potoky, z kryniczamy, z wyniamy a zo wsemu prawy, tak

¹⁾ Образки з najdawniejszych dziejów Przemyśla с. 96.

²⁾ Линниченко: Юридическія формы шляхетскаго землевладѣнія въ Галицкой Руси с. 311, Суспільні верстви с. 52.

iako iessmi ssamy dzierzely, tak dali esmo yemu na wyeky, y nye nadobye sie w toie nykomu wstupowaty, a kto ssie wstupith, sząd budziecz s nyem pyered Bogem.

Supplicatumque nobis est nobilis Iwan Hordinsky dicti Qwassni nomine, vt eas autoritate nostra regia approbare confirmare et ratificare dignaremur. Nos praecibus pro illo interpositis adducti, litteras praefatas, sic insertas, approbamus, confirmamus et ratificamus hisce litteris nostris, decernentes eas, quatenus in usu earum possessor fuerit, robur debitae et perpetuae firmitatis obtinere debere. In cuius rei testimonium etc. Datum litterarum in conuentione generali die octaua ianuarii 1557. Relatio et subscriptio Ioannis Przerambsky r. P. vice cancellarii ¹⁾.

Друга грамота предложена була в потвердженнях Володимира й Казимира Ягайловичів, в латинськiм перекладі:

Ecce ego dux Leo dedi seruitori meo Kunath militi duas villas in districtu Premisliensi videlicet Rythorowicze et Rogossno cum omni iure, cum capitalibus paenis, et mericis, et cum omnibus pratis, cum sylua Radossow, pascuis aut zyrem, et dedi eidem perpetuo, et nullus se in hoc se intromittat, at quis se in verbum meum intromiserit, iudicium nostri fiet coram Deo ²⁾.

Як бачимо, перша й друга грамота — надання Добаневич і Гордині дуже подібні що до зверхньої форми: обидві видані якимось „покликаним з Литовської землі“ особам; стилізація подібна також зовсім, тільки друга грамота коротша. Вийшла ся друга дуже пізно, бо що йно в 1557 р. була предложена до затвердження, тимчасом як першу знаємо вже в обляті 1-ої пол. XV в.

Третя не має тих подібностей (зрештою латинський переклад не дає поняття про оригінальну стилізацію). Але єсть подробиця спільна для всіх трох, подробиця дуже інтерна, задля котрої одної варто забрати ся до питання про автентичність сих грамот: те що в усіх трох грамотах маєтності надають ся з правами домініяльного суда (с винами и съ головинитством, з wуnіami, cum capitalibus poenis).

Признаюь, що ся подробиця була для мене вихідною точкою в моїй оцінці автентичности сих грамот: слідячи історію

¹⁾ Литовська Метрика IV. В кн. 9 л. 309 об. У проф. Линниченка вона була видрукована в деякими скороченнями, але з численними помилками.

²⁾ Литов. Метрика IV. В кн. 9 л. 112 об., подаю як подана вона у проф. Линниченка, в деякими лише спростованнями.

панського суду над селянами в наших землях (в V томі своєї Історії України-Руси), мусів я застановити ся над сими грамотами, що дають про сеї суд одну звістку з часів руського права, і оцінити критично сю звістку. Не входячи ближше в сю справу, я тільки коротко вкажу головні підвалини для критичної оцінки звістки грамот про судові кари селян:

а) В иньших памятках з часів руського державного життя ми не стрічаємо ніяких вказівок на право пана судити й побирати судові кари (сі дві річі тісно звязані, бо й право суду цінило ся тому головно, що давало право на сі кари) з свобідних селян („господину“ прислугує право карати челядь, а також і закупів „про дїло“), але се иньша справа.

б) В в. кн. Литовськїм, що розвивало своє право на основі староруської, право панів на суд і кари селян признаєть ся тільки земським привилеем Казимира 1447 р., перед тим воно незвістне, й як треба здогадувати ся — признане було під впливом права польського.

в) В грамотах Казимира В. на маєтности, виданих на підставі предложених йому грамот Льва¹⁾, 1360—1 рр., не згадують ся судові кари між джерелами доходів маєтности, отже по всякій правдоподібности предложені йому Львові грамоти про них не згадували (чи були вони автентичні, иньша справа, але сфабриковані вони не могли бути инакше як тільки вповні відповідно до староруських порядків, за сьвіжої їх памяти). Не знаходимо їх і в руських грамотах Казимира В. й ближших його наступників, споряджених, правдоподібно, на взірець грамот руських часів.

Всі сі обставини промовляють против автентичности права панів на судові кари селян, признаного тими Львовими грамотами.

Окрім сеї спільної точки знайдемо дещо і в поодиноких грамотах не зовсім певне. Перейдемо їх по порядку.

Першу грамоту маємо ніби в найбільше чистій формі, можемо про сю форму судити, і мусимо сконстатувати, що вона „неблагополучна“.

Насамперед по що ся напись, що мала бути на тім ніби оригіналі: „А се листь“... і т. д.? Далі, правонись і мова занадто вульгарні для княжої канцелярії, а трудно припустити, щоб всі сі вульгаризми належали тому, хто вписував грамоту до іродської книги. Про фоновольоїю говорити не хочу, про се волів би почути

¹⁾ Kodeks Małopolski III ч. 737 і 743, Akta Grodzkie і Ziemskie V ч. 27.

голос спеціалістів, зазначу тільки, що міні й вона також підозріла для часів Льва, а всю на карб переписувача XV в. зложити її трудно.

Не дуже натурально виглядає й се „визнання з Литовської землі“ тих обдарованих (звістне зрештою і з иньших Львових фальсифікатів).

Нарешті були великі непевности і в обставинах самої появи сеї грамоти. Скільки можемо судити з судових записок¹⁾, справа була така. Шл. Дмитро Боратинський заявив претензії на с. Добаневичі инакше Заставе (теп. Дубаневичі коло Рудок) і на поперте їх показував два документи: контракт продажі з 4/II. 1443 в Перемишлі, котрим продав йому се село за 130 грив. шл. Яцко з Добаневич, і сю Львову грамоту. Але на сесії 14/III. 1443 р. одна з властительок Добаневич Анна Циранова через свого відпоручника наложила арешт на сї документи (arestavit alios zaprovuedzal), і яко опротестовані були вони втягнені в іродські книги. В сій справі мав відбутися полюбовний суд між Боратинським з одного боку, а з другого — з дідичками з Добаневич — тою Ганною й ще Ганкою жінкою Кузьми з Добаневич, але ми більше про той спір нічого не знаємо. Видавці актів підносять той сумнів супроти контракта продажі, що він має таку дату, яка не згоджується з термінами перемишльських рочків; досить підозріло також, що той продавець — Яцко з Добаневич зовсім в процесі не згадується ані фігурує. Тож дальше мовчанне про сей спір можна толкувати тим, що Боратинський сховав свої претензії до кешені, бо документи, на які він оперався не були правосильні, скажимо більше виразно — були сфальшовані.

Так стоїть справа з першою, найбільше привабною й правдоподібною з усіх Львових грамот.

Перейдемо до другої:

Підозріла насамперед її так пізна поява — в середині XVI в. Треба було-б страшенно виїмкових обставин, щоб руський рід, держачи без ніяких иньших документів свою маєтність і додержавши до пол. XVI в. (так виходило-б), аж тоді предложив свій документ з Львових часів (перед тим затрачений чи незвістний йому?). Се вже одно дуже непевно. Однаковий вступ з першим документом наводить на гадку про підробленне його на взір першого. Згадка „Самбірської волости“, — Самбір перед польськими часами звістний нам тільки з Львових грамотах

¹⁾ Akta Gr. i Ziem. XIV с. 82—3, ч. 656, 658—660, 663—4.

та інших апокрифічних документах, й існування такої „воло-сти“ за часів Льва дуже сумнівне. Не звісна в руських часах і категорія „бортників“.

Третій документ дійшов в латинським перекладі, й форма його крита. Підозріло тільки звучить се „servitori meo... *militi*“; для XV або XVI в. се ясно, але який руський термін XIII в. міг би крити ся під тим *militi*, того я не потраплю сказати, і такого не вмію підшукати, щоб був у згоді з староруською суспільною термінологією. Не зовсім певне також се пояснення *rascu*s aut *żugem*, дуже зрозуміле з становища XVI в., але не конче потрібне для XIII. Не маючи оригінального текста його потверджень, не можемо судити про їх автентичність (що такі потвердження не все були автентичні, побачимо низше), але якийсь сумнів було насунуло депутатам при ревізії прав потвердження Володислава Ягайловича, і вони нотують: *a wssakze iz ieszcze o takich liscziech xiążęczia Lwa przez Władzislawa nye bila nigdi cognicio, iesli maया bicz trzimane, czili nie — do k. iegom.*¹⁾

Отже всі три документи мають ряд непевностей, автентичними їх уважати, принаймні поки не будуть збиті піднесені против них закиди — не можна.

II.

Останніми часами, в опублікованій перед кількома тижнями розвідці про ленні відносини в Галичині²⁾, шановний дослідник галицької старини др. Прохаска оголосив автентичною ще одну Львову грамоту — витошинським конюхам, з 1297 р. (с. 5). Тому що тексту сеї грамоти, ані ближшого змісту її ш. автор не подав, я заінтересований справою Львових грамот, поспішив ся розслідувати справу „на ґрунті“, себто в актах львівського краєвого архиву. Справа стоїть так:

Під р. 1633, 28/II, облятовано в книгах сянїцького ґрода дві грамоти кн. Льва витошинським конюхам на с. Витошинці, одна з р. 1296 (6804), 21 вересня, в потвердженню кор. Казимира 1448 р., в латинським перекладі, друга — з р. 1297, в потвердженнях Жигимонта-Авґуста 1566 й Жигимонта 1631 р., в перекладі польським. Др. Прохаска покликаєть ся спеціально

¹⁾ Копія в книзі ґроду сянїцького 19 с. 811.

²⁾ *Len*na i maństwa na Rusi i na Podolu, Кр., 1901 — відбитка з XLII т. *Rozpraw*, що вийшов семи днями.

на першу з них, тим самим признаючи її автентичною¹⁾, хоч не мотивує сеї автентичности ближше. Але як побачимо зараз, ся грамота 1296 р. не має ніякого першенства перед другою, противно була фабрикатом ще пізнійшим від другої.

Насамперед подаю тексти обох грамот :

Кн. Лев надає своїм слугам з Витошинець с. Витошинці з обов'язком воєнної служби. У Львові 21 вересня 1296 р.

Кор. Казимир потверджує сю грамоту. В Городку 14 марта 1448 р.

In nomine Domini. Amen. Ad perpetuam rei memoriam, ne eror obliuioni traditarum rerum aliquod interim gestarum afferat incommodum, supraemorum regum ducumque consilia adinuenerat illas per literas et testimonia perpetue firmari debere. Proinde nos Casimirus Dei gratia rex Poloniae et terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Łancyciae, Cuiauiae etc. suppressus dux Lituaniae, Russiae et Prussiae, chelmensis, elbingensis, Pomeraniae dominus et heres, notum facimus tenore praesentium literarum quibus expedit uniuersis et singulis, praesentibus et futuris, praesentium literarum noticiam habituris, quomodo relatam est nobis nomine et ex parte fidelium seruitorum nostrorum Lewkonis Wasilowicz et Hawryło, Jackonis, Tymkonis, Andreae, Petri, villae Witoszyncze heredum, districtus Praemisliensis, supplicatumque est nobis, quatenus literas seu priuilegium bonae memoriae Leonis ducis Russiae, antecessoribus eorum gratiose donatas, ex idiomate rutenico in latinum transferri translatumque renouari, confirmari, roborari, approbari ex singulari gratia nostra dignaremur. Quarum literarum seu priuilegii tenor de verbo ad verbum sequitur estque talis :

Nos dux Leo, regis Danielis filius, notum facimus uniuersis, quia seruitores nostri Wasil, Ihnatko, Illia, Iwan, Hrycko, Stepan, villae Witoszeniec heredes, fidelia dignaque obsequia nobis praestiterunt, visaque illorum fidelia obsequia ad eorum expostulationem et petitionem, accedente ad id consilio senatorum nostrorum curiaeque nostrae, confirmauimus illis literis nostris hereditatem ipsorum villam Witoszeniec, heredibusque et suceessoribus eorum, dedimusque eis illa omnia, quaeque spectant et ab ipso euo ad eandem villam superius expraessam spectabant perpetuo et in aeuum, cum agris, pratis, syluis, boris, desertis, et campum Kruel nuncupatum, cum mercis ad id pertinentibus gra-

¹⁾ Що правда, ш. автор вказуючи на першу грамоту, бере дату й зміст з другої, але, видно, розуміє таки першу.

nitiebusque perpetuis, incipiendó a vertigine montis syluae dictae Lipnik et pertendendo inferius per syluam ad alueum alias Kalny potok nuncupatum penes campum dictum Starowka ad riuulum alias do krynice, et ab eo riuulo alias od krynice inferius fluuio alias potokiem et ab eo alueo od potoka per campum ad prata, et a pratis directe per campum ad planiciem a tergo alias na błonie zadnie, et ex ea planitie alias z błonia campo usque ad montem alias do szelemionia, eodem monte usque ad syluam dictam Iwanie, et ab eodem sylua Iwanie ad Kruel, et a Kruel sub monte alias zagorzem ad dumum dictum tarnowi alias do tarnowego krza, et ab eodem dumo tarnowy nuncupato directe vertigine montis usque ad locum dictum ad vertiginem montis silue dictae Lipnik, ita late longe circumferentialiterque, prout eiusmodi metae alias urocziska in se continent. Insuper liberum illis erit et successoribus eorum syluae nostrae ducatus alias hospodarskiego tam pro aedifitio quam etiam pro aliis omnibus necessitatibus robora lignaque communia secari et ad domos suas deduci, vehi et utifrui. Ea omnia illis posterisque eorum dedimus nihil sibi pro usus ibidem perpetuis temporibus reservantes. Et illi nobis successoribus nostris bellum pubium seruire. Et circa praemissa personaliter interfuerint domini consiliarii nostri: metropolitan(us) haliciensis Iwan, et Marko władika praemisliensis, duces Andrei et Wasko Jarosławic et alii multi milites et nobiles. Ad quod et sigilla nostra appendi fecimus. Et si quis voluerit verbo nostro contradicere vel literis nostris aliquid dethraheri, iudicium nostrum cum ipso coram Domino Deo erit. Scriptum Leopoli mensis septembris die vigesima prima anno sesc tysiącznego osmsetnego czwartego. Et notarius Zachariaszko Wiktorzyn.

Nos igitur praefatorum seruitorum nostrorum Lewkonis Wasilowicz et Hawryło, Iackonis, Iurkonis, Andreae, Petri praecibus iustis gratiose acclinati et adducti, habentesque pro oculis, quod iuste petentibus non denegandum est, nec debet consensio et assensio, praefatas literas ducis Leonis terrae Russiae domini duximus confirmandas, roborandas, renouandas et approbandas tenore literarum praesentium in omnibus illis punctis, articulis et clausulis, prout sunt ex originalibus translatae, ex certa scientia nostra, voluntate et mandato speciali approbamus, roboramus, consentimus et confirmamus, decernentes ips(as) robur perpetuae firmitatis obtineri. In quarum literarum euidentis testimonium sigillum nostrum praesentibus est superappensum. Datum in Grodek feria quinta post dominicam Iudica anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octauo, in praesentia ibidem reuerendi in Christo patris dni Gregorii archiepiscopi leopoliensis et magnificorum ac generosorum Stanislai de Ostrorog calisiensis, Stanislai de Chodecz

Russiae, Michael Mussyło de Buczacz plocensis pallatinorum, Dobyslai Kmita de Wisnice lublinensis, Dobeslai de Sieradz praemisliensis, Joanne (sic) de Ssprowa leopoliensi, Andreae Fredro de Pleszowice haliciensis castellanorum, Ioannis de Tranfin regni Pol marschalci, Ioannis Odrowaś de Sprowa dapiferi, Pauli Iasiensky subdapiteri sendomiriens(ium), Chelmensis et Belzensis terrarum capitaneorum, Stanislai de Skarzyn, Ambrosii Peszowsky, Alberti Bielawsky notariorum curiae regiae et aliorum multorum fide dignorum testium. Datum per manus venerabilis Alberti de Zychlin custodis senomiriensis, gnesnensis, cracouiensis, wlad(islavi)ensis, poznaniensis ecclesiarum canonici, regni Poloniae vicecancellarii, sinceri nobis dilecti. Ad relationem eiusdem venerabilis Alberti de Zychlin regni Poloniae vicecancellarii.

Облятовали в городі Сяницькім 28 лютого 1633 р. nobiles Fedko Radewiāt et Sienko Kuniowicz, Jacko Mikitczāt et Jacko Hrinowiāt Witoszyńscy in villa Witoszyńce heredes suo et reliquorum coheredum et conuicinatorum suorum nomine, разом в другою грамотою — книга городу сяницького 151 с. 2303.

Кн. Лев надає ґрунти підданим своїм з Витошинць з обов'язком воєнної й котлової служби. В Перемишлі, 1297 р.

Кор. Жигмонт-Авґуст потверджує сю грамоту. В Любліні 4 липня 1566 р.

Sigismundis Augustus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogiciaeque etc. dominus et heres. Significamus tenore presentium quorum interest uniuersis et singulis, expositum esse nobis nomine subagasonum nostrorum praemisliensium siedelniki nuncupatorum de villa Witoszyńce, quomodo superioribus temporibus Skythis dominia nostra, praesertim vero terras Russiae vastantibus privilegium ab illustrissimo et (sic) domino Leone Russiae principe super descriptione granitierum villae Witoszyńce, quam incolunt, concessum, maior(es) ipso(rum) amisissent, supplicatumque est nobis, ut dicti priuilegii transsumptum in libro quoddam ecclesiae ipsorum ruthenice vetusto repertum confirmare, ratificare et approbare dignaremur, quarum quidem literarum tenor de verbo ad verbum de ruthenico in linguam nostram vulgarem translatus sequitur estque talis :

My xiądz Lew, wielkiego krola Daniela syn, namowiwszy się z swoim dworem hospodarskiem, wzielismy sobie na dwor nasz hospodarsky wies naszą wolną Witoszyńce na służbę naszą woienną y dla przyglądania koni naszych hospodarskich przy dworze naszym przemyskiem. Iż tesz to wsi poddani naszymy prosili nas iako to sładzy naszymy siedelni, abysmy im na to dali list nasz z opisaniem granic

tey to wsi pod pieczęcią naszą hospodarską dla pokoju wiecznego, my tedy prozbom ich dosyc czyniąc, dalismy im za ich posługi pilne z lasem, z borami, z łąkami, z rolami począwszy z wierzchu Lipnika lasa dołem dębiny mimo polanu bolotha na Kalny potok, potokiem do Piskorowey dąbrowy, do kołodzicza, od kołodzicza dółu potokiem do steszki, wrociwszy sie z potoku na łąki przez pole prosto na błonie zadnie po roli popowey y po dąbrowę do drogi od Kurasic, drogą prosto po las Iwania na Kruhel, Kruhelem drogą do Tarnowego krza, a od Tarnowego krza mimo horodyszcze, od horodyszcza drogą do wierzchu Lipnika — to wszystko dalismy im na wieki wiekow y potomkom ich. A kto by chciał nastąpić na nasze słowo, sąd mnie z niem przed panem Bogiem. Pisano w Przemyslu roku szostego tysiącznego osmiesiątego piątego.

Nos itque supplicationibus huiusmodi benigne annuentes, literas praeinsertas ac omnia et singula in eis contenta et descripta approbandas, ratificandas et confirmandas duximus, prout approbamus, confirmamus et ratificamus per praesentes, decernentes eas robur perpetuae firmitatis obtinere debere, ita tamen quantum in usu et possessione limitum villa praefatae dicti subagasones fuerunt et hactenus sunt. In cuius rei testimonium sigillum nostrum praesentibus appendi iussimus. Datum Lublini quarta mensis iulii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo sexto, regni vero nostri trigesimo septimo. Relatio reverendi Petri Myszkowsky regni Poloniae vicecancellarii decani cracouiensis, gnesnensis, płocensis, łenciciensisque praepositi. Petrus Myszkowsky r. p. vicecancel.

Грамоту сю потвердив 27 серпня 1631 р. в Варшаві кор. Житимонт III; потвердження се облятовано в гроді сяниськім 28 лютого 1633 р. разом з попередньою грамотою — книга гроду сяниського 151 с. 2306.

Щоб зрозуміти обставини, серед яких з'явили ся обидві сї грамоти мушу пояснити дещо історію сих витошинських конюхів.

В Перемишльській землі XV—XVI вв. були численні осади королівських конюхів, дуже архаїчного типа, що з всякою певністю ішли ще з руських часів: Негребка і Ossko (Гійсько) під Перемишлем, група сіл коло Медики. Сї остатні задержали ся аж до другої полов. XVI в., найстаршу-ж відомість про них маємо з Ягайлових часів¹⁾. Ті медичькі конюхи (села: Буців,

¹⁾ В реляції перемишльського суді Костка — Древности археограф. комиссії москов. археол. общ. I с. 546 (тут згададий Бупів); для пізнішого часу — середини XV в. див. Akta Gr. i Ziem. XIII, index sub vocibus Baticze, Torky, Vitoschyncze, т. XVII ч. 1243 (Батичі), 1249, 1520—4 (famosi subagasones r. maiest. de Vithoschincze).

Торки, Витошиці, Даровичі, Батичі, Малковичі, Мацковичі) ще в 1-ій половині XVI в., здається, не знали панщини ані даней ніяких, окрім обов'язків стерегти й доглядати королівське стадо та припасти для нього сіно. Таких малих обов'язків не могли переболіти перемишльські старости і в другій половині XVI в. заходилися накладати на них різні додаткові обов'язки, а далі й переносити сі конюші села на панщину. Конюхи противилися, як могли, але боротьба була нерівна. Королівська комісія, спроваджена на ґрунт „з вини (за przycziną) їх самих“ постановила, що досить полишити для конюшої служби два або три села, а решту, виміривши їм ґрунти на лани, перевести на звичайні сільські податки й панщину. Се зараз і зроблено в Буцеві й Торках, а иньші села на якийсь час лишилися ще при давнім „за ласкою старости“ — так було підчас ревізії 1565 р.¹⁾ І от серед таких непевних обставин, висячи на ласці старости перед перспективою бути переведеними кожної хвилі на панщину, витошинські конюхи предложили, літом 1566 р., королеви до потвердження грамоту кн. Льва, ніби то загублену їх предками під час якогось татарського нападу і тепер знайдену „в якійсь старій книзі їх руської церкви“. Чому сеї грамоти в тій книзі не знайдено скорше (великої бібліотеки при церкві чей же не було), чому вони не згадали скорше про страту такої грамоти, про яку чей же пам'ятали, й не постаралися дістати потвердження на підставі усної заяви, по горячим слідам, — все се лишається нев'ясненим і робить появу сеї грамоти дуже підозрілою, так само як і така загальна стилізація — татарський напад стався „попередніми часами“, грамота знайдена в „якійсь“ старій книзі, і т. и. Та приглянувши ся формі й змісту грамоти, переконаємося вповні, що се фальсіфікат.

Польський переклад покрив стилізацію оригінала, але тільки до певної міри. Насамперед сей титул: син великого короля Данила. Він дуже популярний в Львових фальсіфікатах, але в автентичних грамотах XIII в. незвістний (порівняти титулятури грамот Володимира Васильковича й Мстислава Даниловича, Іпат. с. 594—5, 613: Се азъ князь Володимиръ, сынъ

¹⁾ Сю характерну історію оповів я в своїй розвідці: Економічний стан селян в Перемишльськім старостві в серед. XVI в. — Жерела до історії України-Руси т. II с. 30 і далі. На доповнення подаю тут іще королівські листи видачі наслідком скарг конюхів з с. Торків і Буцева занесених перед короля, хто зна, чи не наслідком успіху Витошинців (на се особливо вказував би той глухий відклик до „привилею“):

Василковъ, внукъ Романовъ, Се азъ Мъстиславъ, сынъ королевъ, внукъ Романовъ). Далі — ще се за нарада „з своїм двором господарським“? Вираз „господарський“ взагалі ще в тім часі не стрічаєть ся нам. Як се Лев „взяв на двір свій господарський село своє вільне Витошинці на службу воєнну й до доглядання коней“? Конюхи, як і всяка служба, рекрутували ся з холопів, службу воєнну несла дружина, при чім тут се „вільне село“? Для чого треба було при тім так докладно означити границі Витошинських ґрунтів? (В 1566 р. се було потрібне мабуть супроти перспективи поміру ґрунтів). Очевидно, ми маємо перед собою фальзіфікат, і то зовсім партацький.

Але свою ціль сей фальзіфікат сповнив зовсім добре: король його потвердив (автентичности того потвердження, як і по-

Король Жигимонт Август поручає управителю перемиського староства не кривдити селян с. Торків. В Любліні 25 січня 1569 р.

Sigismundus Augustus Dei gratia etc. Generoso Andreae Owardowski surrogato capitaneatus nostri praemisliensis, fideli nobis dilecto gratiam nostram regiam! Generose fidelis nobis dilecte! Questi sunt coram nobis grauiter incolle villae nostrae Thorcky subagazones de terra Praemisliensi, quod illos f. tua ad insolitos et non debitos labores cogat variisque et intolerabilibus iniuriis eosdem afficiat contra priuilegium illorum, eis ab antecessoribus nostris concessum, quo ab omnibus aliis laboribus, seruitiis et contributionibus quibusuis sunt exempti praeter quod debent et tenentur equireas nostras custodire et pascere, faenum pro eisdem falcastrare et disponere et alia seruitia circa eiusmodi equireas oportuna et necessaria exhibere. Quam rem cum praeiudicio eorum coniunctum esse censentes, hortamur f. tuam ac serio mandamus, ne praedictos equireae nostrae custodes ad labores indebitos cogat nihilque insoliti in eos statuatur, immo sese contentis priuilegii in omnibus diligentissime accomodet iuxtaque contenta eiusdem illos conseruari faciat, necnon agros praefatis subagazonibus ademptos iterum emensurari curet, et ita sese mandati nostri literis accomodet, quo in posterum querulandi omnis tollatur occasio, pro gratia nostra. Datum Lublini in conuentu generali regni die XXV-a mensis ianuarii anno Domini MDLXIX, regni vero nostri XXXIX.

Книга гр. сяніцького 30 с. 66.

Того самого дня видано такий самий лист і в справі конюхів з Буцева (ibid. с. 67), а окрім того, десять день пізнійше другий:

твердження 1631 р. не бачу причин підозрівати), отже Витошинці мали документ на своє півпривілеговане положення, як слуги свободні, тільки до воєнної й конюшої служби обов'язані, й се спасло їх від панщини, поміру ґрунтів і всяких иньших бід.

Але як то кажуть, l'appetit vient en mangeant. Спасши ся від панщини, Витошинці стали на всі боки використовувати ті здобутки, які дало їм королівське потвердження. Як і иньші півпривілеговані, вони старали ся з сього посереднього становища перейти вповні в шляхетську верству й зовсім увільнити ся від всяких обов'язків супроти старости. Се-видко з їх нової боротьби з старостами, в 30-х рр. XVII в.: вони титулюють уже себе шляхетними Витошинськими, дідичами с. Витошинець „на підставі своїх прав і привилеїв“, і видко, до певної міри вже встигли виробити признання своїх шляхетських прав (таких півпризнаних в шляхецтві панків, що мусіли витримувати від часу до часу більше або менше горячі баталії з старостами, що хотіли їх потягати до ріжних підданських тягарів, повно було в землях Річипосполитої перед тим і по тім).

Кор. Жигимонт Август жадає від управителя перемиського староства, аби дав вияснення супроти скарг занесених на нього селянами з с. Буцева. В Люблині 5 лютого 1569 р.

Zigmunt August Dei gratia etc. Vrodzonemu Andrzejowy Owadowskyemu, surrogatorowy shtarostwa naszego przemiskiego, wiernie nam milemu. Vrodzoni nam wyernie myeli! Skarzely szye nam trzey poddani naszy shtarostwa przemiskiego, konyuchowie z Buczowa, miениacz miecz wielkye krziwdi, o tho: pyerwszy Chwiethko Homoka o wzieczie czwyerczy szoley, drugi Dimetr o poszyanie zboza na yego wlasznim gronczie, trzeczy Holowya thesz o poszyanye zboza y o wzieczie dwadziestu grziwyen na ten czas, kiedi do Warszewy do nasz szkarczicz chodzil. Czo ieszlibi tak bilo, thedibi szmi tho od wasz niewdziecznye przymowali, awszakoss wskazuiem wam, abisczye nam daly ssprawе okolo tich rol, dla czegoszye ye tim poddanim pobraly, a tho abisczye thess opatrzili, аби czy lyudzie tich krziwd nie czierpiely, абы thu na sskargi tak czesto nie chodzily, ale gdzieby miely priczine pewna, thedy ym thego nie broniecie, абы nie miely o krziwdi szwoye przed namy szye skarczicz, dlia laski naszey ynaczey nie czynyacz. Datum Lublini die quinta mensis februarii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, regni uero nostri anno quadragesimo. Na wlassne k. i. m. wsskazanie Sthanislaw Ossowski referendarius spt.

Ibid. c. 69.

Антецеденцій сеї нової боротьби не знаємо (та вони й не важні), перед нами епізод з 1633 р., а що в нїм появляється нова грамота Льва, тож треба йому приглянути ся; зрештою й сам по собі се епізод цікавий, для тодішних відносин характеристичний.

Боротьбу ведуть — з одного боку державець недавно відокремленого медичького староства каштелян сєрадзкий Максимілян Пшерембский, чи лїпше сказати його медичькі урядники, з другого боку „шляхетні Витошинські“, дуже розмножені в тїм часі і як належить таким сьвіжим шляхтичам — ще вповні Русини. Симптомом боротьби служить предложенне королеви до нового потвердження звїсної нам грамоти 1566 р. в р. 1631. Але сеї грамоти, видко, не виставало для претензій Витошинських: вони хотїли бути шляхтичами, а тим часом ся грамота признавала їх тїльки слугами, обовязаними до служби конюшої й воєнної, сєлянами, що правда привїлеґіюваними, але тїльки сєлянами.

Тим часом боротьба приєрала все острїйші форми: старостинські урядники хотїли змусити Витошинських не тїльки до послушности старості, але також до давання даней й роблення панщини, а що вони не приставали на се, то уряд насилав на них гайдуків, грабив, сажав до вязниці, змушував до робіт, і т. н., як оповїдають вони в своїй протестації, заявленій в сяницькім ґроді 28 лютого 1633 р. Як характерний образок тих часів я наводжу його в цілости:

Шл. Витошинські скаржать ся на насильства й кривди з боку медичького старости. В Сяноцї, 28 лютого 1633 р.

Ad officium et acta praesentia castrensis capitanealia sanocensia personaliter venientes nobiles Fedko Radewiāt, Sienko Kuniewicz, Iacko Mikiczāt, Iacko Hryniewiāt, Iwān Stecow, Petrus Chłowieczkow, Iwān Tereszkwicz, Hrycz Łaniewicz, Hryc Parfiniewicz, Hryc Hawryłowicz, Andrei Iwaskowicz, Iwān Waskowicz, Iwān Klimowicz, Fedko Łaniewicz Witoszynscy de villa Witoszynece vigore iurium suorum et priuilegiorum eiusdem villae heredes, suo et aliorum vicinorum et coheredum suorum nominibus sollenniter eidem officio praesenti in et contra magnificos Maximilianum a Przerąb Przerembski castellanum sieradiensem, referendarium regni, mosciciensem, sniatynensem, medicensem etc. capitaneum et Annam Mohilanka coniuges, tenentarios eorundem bonorum Medica, quaesti et protestati sunt ideo, quia ipsi non contenti prioribus iniuriis, quibus sepissime eosdem protestantes et alios conuicinos suos, incolas et heredes eiusdem ville Witoszynece,

nullo iure ad id habito, immo vi et violenter, in derogationem iurium et privilegiorum ipsorum, przez pana Iana Witowskiego, podstaroscięgo medyckiego, za rozkazaniem ich, roku tego wielkie im krzywdy poczynili. Naprzód w poniedziałek przed świętem Podwyższenia świętego krzyża blisko przeszłego nasławszy na wies haiduki z Medyki co kolwiek zastali w domach chust y odzienia, tak męskich iako y białogłowskich zabrali y nałozywszy na woz do Medyki zawiezli, y sady w wszytkich poobierali. Drugiem razem nazaiutrz po świętem krzyżu także nasławszy haiduki wszytkie im konie zabrali. Trzecim razem we czwartek po swietem krzyżu także nasławszy haiduki zabrali woły y bydło, y musieli dac, wykupując konie, woły, y bydło, dwiescie dwanasie złotych polskich. Czwarty ras w poniedziałek przed świętem Mateuszem nasławszy nocą haiduki, gospodarze co naprzednieiszych poimali, ręce im opak powięzali y na szyie ich powrozy pozokładawszy (sic) y po dwóch do kupy przywiązawszy, przy koniach do Mediki zawiedli y robic ich przymuszano. Piąty ras także nasławszy haiduki wszytkich gospodarzow poimali, obuchami bii, do Medyki na robotę wyganiali, pod wartą ich przez dwa dni y noc mieli, y robic musieli. Szosty ras w poniedziałek przed swiętą Iadwigą także nasławszy haiduki dziesiec gospodarzow do Medyki zawiedli, do kłody posadzali, potym do tarasa ziemnego na noc do więzienia dali y zawarli. Siodmy ras także nasławszy na wies haiduki w poniedziałek w dzien świętego Łukasza z komor wszytkę odziezą y płotno pozabirali y niektórych poranili. Osmym razem gorzałki na nich kufę narzucili. Dziewiątym razem we wtorek po wszech swietych bydło, woly pozaimowano y niepuszczono, az ie musieli wykupowac y dac złotych sto y osm. Wzięli owsa kłod osmnasie przemyskiey miary, kapłonow czterdziesci y cztery. Robic musieli tego przeszłego roku sto dni, y na powozy musieli iedzic przeciwko wszelakiey słusznosci, o co ras i drugi przeciwko nim protestują sie. Et in verficationem protestationis statuerunt coram officio praesenti castrensi sanocensi ministerialem regni generalem prouidum Laurentium Lisowsky de Rybotycze cum nobilibus Stephano Terlecky et Nicolao Dąbrowsky, eidem ministeriali in maius testimonium adiunctis, qui personaliter coram officio praesenti stantes publice recognoverunt, quia sibi ministeriali et dictis nobilibus semper in recenti quat(uor) vice ex parte supradictorum Witoszynskich contra supranominatos magnificos Przerembski coniuges ratione praemissorum obductum et protestatum, sicque et non aliter gesta fuisse, et omnes illorum iniurias vidisse et conspexisse officio praesenti retulerunt.

І от серед такої гострої боротьби Витошинські рішають, видко, ужити способа, що вже зробив їм такі цінні прислуги. По тих вселяких насильствах і кривдах, заданих їм в осени й зимою 1632—3 рр. їх відпоручники ставили ся в сяницькім гроді й разом зі скаргою на Пшерембского зложили до книг новий „документ“ свого шляхецтва: грамоту кн. Льва з 1296 р., потверджену 1448 р.

Що грамота ся зфальшована, не підлягає сумніву. Насамперед, підроблене те ніби Казимирове потвердження. Полишаючи вже на боці його стилізацію, імена свідків зраджують се відразу: вони назбирані з різних часів або й зовсім видумані (і так Григорій не був у тім ще році львівським архієпископом, так само Остророг воеводою каліським, Мужило Бучацький не був ніколи плоцьким воеводою, люблинських воевод не було ще й зовсім тоді, між перемишльськими й львівськими каштелянами не було ані Добеслава з Серадза, ані Яна зі Спрови, і т. и. і т. и.). Що до самої грамоти Льва, то вона зфабрикована на взір першої, і закиди, піднесені нами против змісту й стилю першої, можуть бути в значній часті піднесені й против сеї другої. Але прибувають і нові, як формула при іменах свідків: *et alii multi milites et nobiles*, як самі сї свідки, де виступає галицький митрополит Іван, між галицькими митрополитами зовсім не звістний (та й митрополія галицька по новійшим дослідом заснована була не скорше як в р. 1302), або улюблені Львовими фальзифікатами князі Ярославичі.

В порівнянню з попередньою іде ся грамота значно дальше в обороні прав Витошинських: кн. Лев зве їх дідами с. Витошинець, не селянами, а служебниками своїми, й обов'язує їх тільки до воєнної служби, а про конюшу вже нема згадки; все се мало служити доказом їх шляхетського „земського“ права. Може бути, що і в означенню границь, де що відмінним від попереднього, зроблені були деякі поправки з огляду на пізнійші спірні питання в боротьбі з старостами.

Чи осягнула вона свою ціль, годі сказати. Спір з старостою потягнув ся далі. Витошинські вистарали ся якесь потвердження своїх „привилеїв“ від нового короля Володислава (мабуть того новозфабрикованого акта) і заносючи нову скаргу на Пшерембского заявляли, що вони *według przywilejow vsługę woienną swemu krolowi iego msci odprawowac powinni, a zadnym dzierzawam podlegac nie mają*¹⁾. Слідити сю боротьбу

¹⁾ Кн. перемишльського гроду 353 с. 717.

зрештою в нашу задачу не входить, нам інтересні тут її пам'ятки — ті Львові грамоти.

III.

Як бачимо, сі Львові грамоти вводять нас не раз в самий розгар життя, і кожда потрапила-б нам оповісти цікаву історію про ті обставини, під пресією яких була вона „видана“. Але результат досліду в кінці все таки виходить сумний, ми не маємо ані одної автентичної грамоти кн. Льва, хоч як цінна була-б одна така грамота, хоч як би багато потрапила вона нам сказати.

Супроти такого негативного результату перегляду грамот перехованих до наших часів, само собою стає питання — а щож ті грамоти Льва на маєтности, предложені ще в 60-х рр. XIV в. Казимиrowи? Чи були вони автентичні чи може також фальшовані?

Розуміть ся, не маючи в руках сих грамот, ані навіть ширше поданого змісту їх, трудно судити про їх автентичність, але те, що можна сказати про них, більше а priori, розуміть ся, — говорить против них, а не за них.

Казимирових грамот, виданих на підставі предложених йому грамот Льва, знаємо тепер три:

1360 р. потверджує він права Ходка Матутейовича (sic) на с. Хлопчичі, на підставі предложеної йому *literae privilegialis sibi et suis successoribus a inclito principe duce Leone nostro predecessore charissimo datae* (Kod. Małop. III ч. 737).

1361 р. Казимир потверджує предложену йому Дмитром Кальдофович (чи Кадольфовичом) *privilegium illustrissimi principis Leonis ducis Russie super emptionem villarum Boratyno et Dobkowycze*, з усіми приналежностями, м. и. з митом і правом користання з *silva nostra Rokithnicza* (К. Małop. III ч. 743).

1361 р. Казимир потверджує Ходку Бибельському маєтности, на які предложив той йому „князя Львовы листы“: „село Бибель и со присѣлки: Пачковичѣ, Жасковичѣ, Коморовичи, Узворотвичи, Нѣкловичи, Ворковичѣ“ (А. Г. З. I. ч. 5 = Акты Ю. З. Р. I. 1).

З сих грамот в другій іде мова про Львову грамоту, що потверджувала купно села, в першій і третій — про надання Льва.

Мусимо отже зазначити, що ми не маємо ніяких вказівок, аби в давній Русі була така практика, щоб князі потверджували

осібними грамотами контракти купна. Ще з більшим натиском мусимо піднести, що в давній Русі невідоме нам роздавання сіл від князя боярам за службу чи з обов'язком служби. Це справа кардинальна в історії нашої суспільної еволюції, й не вважаючи, що анальоїї *ex post* (розумію рівночасний розвій служебного землеволодіння в землях давньої Руської держави під власттю Корони польської, в. кн. Литовського й Московського) дуже зваблюють до припущення, що таке землеволодінне існувало вже за часів руського державного права, з притиском треба піднести, що хоч нам досить добре звістні відносини князя до дружини, ми не знаходимо в давній Русі ніяких слідів роздавання князями земель боярам за службу чи з обов'язком служби¹⁾.

Коли ми з другого боку зауважимо, як фальшованне Львових грамот тягнеться від першої пол. XV в., — то значить від коли ми маємо перший документ з іменем Льва *in extenso* взагалі і можемо автентичність констатувати, і до дуже пізніх часів, — насуваєть ся дуже поважний сумнів, що й ті найстарші грамоти з іменем Льва були сфабриковані.

Обставини були дійсно в тім роді, як і ті пізніші, серед яких фабриковано Львові грамоти. Ставши міцнішою ногою в Галичині після перемиря з Литвою й союзу з Татарами в 1350-х рр., польське правительство почало обсаджувати землю Поляками й всякими иньшими чужинцями, роздаючи їм села й цілі більші волости. Руським боярам, о скільки вони не встигли вийти в ласку польського правительства, гривила перспектива, що їх села будуть віддані клієнтам нового правительства, коли вони не викажуть ся якимись правами на своє володінне. Тим часом, як то видно з пізніших процесів, староруське володінне часто опирало ся на уживанню фактичним „з діда й прадіда“, або на контрактах устних, а не письменних документах. Спеціально польське правительство, виходячи з практики польської держави, на доказ прав жадало княжих привидеїв, надань, а давня Русь, як я вже сказав, їх не знала. Ситуація була дуже грізна, і от в таких обставинах починають появляти ся Львові грамоти.

Чому Львові тільки, а не иньших князів, се також обставина дивна і — підозріла. Попри десятки відкликів до надань Львових ми досі маємо одну одніську згадку иньшого князя по

¹⁾ Див. мою Історію України-Руси т. III с. 328—9, а ще верну ся до сеї справи в т. V.

імени — кн. Юрія (чи Юрія Даниловича, чи Юрія Болеслава, не знати) в розграниченню земель перемишльської катедри 1422 р.¹⁾ (що правда, се документ автентичний!). Звідки-ж така преділекція для Льва?

На се трудно відповісти. Могло се стати ся припадково: оден предложив грамоту з іменем Льва, удало ся — от і пішла фабрикація; „ліха беда начало“, як кажуть Росіяне. Але могла бути й спеціальна популярність у Льва — могла істнувати якась Львова легенда, для нас затрачена (хйба слабкі відгомони її маємо у пізнійших письменників, як от у Зіморовича), і стати причиною такої преділекції.

Сяк чи так, можна припускати, що від початків польського пановання пішла мода між галицькими Русинами — відкликувати ся до кн. Льва, як випробований спосіб оборони своїх прав, коли на понерте їх не можна було виказати ся иньшими документами. Лев став правдивим патроном руських *nullo iure possessorum*, кажучи польським урядовим стилем, в їх боротьбі з польськими урядниками й польськими претендентами на їх маєтности. Без своєї волі й відомости, багато віків по смерті, він віддавав ріжні прислуги потомкам своїх колишніх підданих в їх боротьбі з польським правом, і не оден руський рід завдячує „Львовій грамоті“ те, що зацілів, не пішов в кріпацтво, не стратив своїх прадідівських маєностей, і т. и., і т. и.

IV.

Уже на прикладі Витошинців бачили ми, як безцеремонно фабрікували ся Львові грамоти в XVI—XVII в., одна на місце другої, коли треба було оборонити ся від якихось претензій, що не були виключені попередньою, Львовою грамотою. Він може служити загальною ілюстрацією фабрикації сих грамот, але могу дати ще иньший приклад, завдяки ще одній Львовій грамоті, що недавно припадком дістала ся мині до рук.

На сей раз авторами виступає иньший руський рід — Кульчицьких. Се старий шляхотський руський рід, звістний в Перемишльщині вже в XV в. (Andreas de Culczicze — 1437,

¹⁾ Akta G. Z VII ч. 32, тут згаданий тільки Юрій, але в оригіналі стоїть і Лев, так як читаєть ся то в давнійших виданнях сього документа — Акты Зап. Рос. I. ч. 31, „Памятники Головацького ч. 33: „и за князя Льва, и за князя Юрья, и за иныхъ многихъ державецъ“.

Johannes Fedrouicz Kulcziski — 1471 р.)¹⁾. Коли піднято справу ревізії, він одначе не міг виказати ся ніякими иньшими документами й звернув ся по документ до кн. Льва: в 1556 р. шл. Роман, Юрко, Федько Тарасович, Демко, Хома й Ілько Кільчицькі (Kolcziczski) предложили королеви до потвердження грамоту кн. Льва на Кільчичі, sigillo dentali solito munitas, non corruptas, nec aliqua in parte suspectas, як каже королівська грамота, отже дістали потвердження й сею грамотою виказали ся під час ревізії 1564 р. Розуміть ся, вона була апробована й депутатами: list dobry, quatenus in usu²⁾. Для порівняння з пізнішою наводжу її в цілости:

Ja w Bodze Lew хуа́зе, pan Russkyei ziemye, dalem Kolczicze sludze swemu Melentyowi Thurkowyczowý w Samborskyei wlosczy syolo Kolczicze ze wsithkyemi pozythki, iakosmy самы trzymaly, s polmy, y z ла́камы, y z да́бrowамы, i z liassi, i z zyri, y z бар́ciamы; y s sieczia, y dalissmy mu na wyeky wyeczne y potomkom iego, a kto by chczyal zlamacz nasse listhy, sand bedzie myal s nyem przed Bogiem³⁾.

Розуміть ся, грамота неавтентична, хоч польський переклад, безперечно, й покрив деякі недокладности первісної стилізації; титул: пан Руської землі, Самбірська волость і т. и. — виразно доводять фабрикацію. Але чи ся грамота була потім Кільчицькими загублена, чи вже не виставала на оборону їх прав, досить, що при кінці XVII в. з'являєть ся на світ божий инакша: в 1696 р. облятував її до перемишльських актів, під час конфедерації шл. Михайло Кульчицький-Занькович, і в судової виписи подаю я сю другу грамоту:

Ja w Bozi Lew, kniaz y pan Ruskoj zemli, dalem seło Kulczyci sluzi swoiemu Melentomu Jurkiewyczowу, w Samborskoj oblasti, iakosmy самы derżaly, z chłopamy, sitnykamy y zowsima pozytkamy, polamy, sianożatiamy, paswyskamy, lisamy, dubrowamy, bortamy, y sitiю, y z uroczyskamy do Kulczyc należaszczymy: Kobyła, Bołeniz, Horod, Sad, y Radył, mezy meżamy ohranyczonymy Babynskoho, Korneloskoho, Ozymnskoho, Stupnyckoho, Uhornyckoho y Samborskoy, wiczne y na wiki, a kto by naszi lysty mał zlamaty, budu maty z nym sud pred Bohom. A na herb daruju Sasa. Pysalo sia w lito od rožděstwa Chrystowa perszoy tysiaszczy dwochset osmdesiatoho czetwertaho⁴⁾.

¹⁾ Akta Gr. i Ziem. XIII ч. 457, XVII ч. 521.

²⁾ Лит. Метр. IV. В. кн. 8 л. 148 — у Линиченка Сусп. верстви с. 57, з дрібними помилками.

³⁾ Литов. Метрика IV. В. кн. 9 л. 310.

Як бачимо, сей фабрикат уже стоїть низше всякої критики, без порівняння низше від першої грамоти, хоч, очевидно, й зладжений на взір його. Я навів його тільки як сильну ілюстрацію того, як легко й безцеремонно фабрикували ся у нас в Галицькій Русі ті Львові грамоти, в кожній потребі, по старій традиції.

На закінченне зберім коротенько результати сеї розвідки: Можна думати, що вже від початків польського пановання в Галичині почали підроблювати грамоти з іменем кн. Льва для оборони прав на землі.

В кожнім разі від першої пол. XV в. і до XVIII можемо констатувати, що в руських кругах фабрикували грамоти з іменем кн. Льва, коли приходило ся боронити свого фактичного володіння.

Грамоти з іменем кн. Льва, які досі маємо, всі підроблені.

У Львові, 3—6 (16—9) II. 1902.

4) Оригінальну судову випись бачив і виписав з книги, що містила документи рода Кульчицьких сов. Т. Ревакович в 60-х рр., записавши собі так про саму книгу: „Книжка на великість звичайного аркуша паперу, оправлена в окладки папендеклеві дуже вже знищені, з хребтом скіряним; на першій аркуші пленіпотенція, дана 15 червня 1751 в польській мові Павлови Кільчицькому Тулюкови Андрейковичови до заступлення шляхоцької громади Кільчиць по судах и иньших урядах з кількодесятьма підписами, межи иньшими були також рускі підписи, кирилицею писані. 2-гий аркуш має надпись: „*Granitalia documenta villam terrestrem Kulczyce cum bonis oeconomiae Samboriensis s. r. m. dislimitantia, tum et alia munimenta, statum bonorum terrestrium . . . Kulczyce, a privilegio illmi ducis Leonis anni 1284 . . . complectentia, ac granities et divisio(nem) Odroważianam, nec non legitimitatem . . . praesentis probantia . . . documenta ex actis terrestribus et castrensibus premisliensibus collecta opere gnsi Pauli Kulczycki vices gerentis castrensis premisliensis anno Domini 1766 Premisliae.* На 3 аркуші висше поданий лист Льва*) й написано *Folia 1.* Таких сторін було 238. Книгу ту тоді мав Ян Дашинич Кульчицький і пояснив, що перед стома літами дістав їх до перехованя *Wolczuk Kulczycki*, давши реверса, що як би стратив, то відповість маєтком“. Сю копію й записки сов. Ревакович ласкаво уділив до мого розпорядження, з чого й користаю.

*) Давнійшої Львової грамоти видко, тоді, в середині XVIII в., Кульчицькі вже не знали.